

УДК: 37.014.5:614.8

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2025.04>**Лілія Козирєва,**

ORCID iD 0000-0003-1540-3841

завідувач лабораторії управління

розвитком регіональної освіти

Миколаївський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти,

вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна

liliia.kozyrieva@moippro.mk.ua

Світлана Гіль,

ORCID iD 0000-0002-0740-3350

методист лабораторії управління

розвитком регіональної освіти

Миколаївський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти

вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна

svitlana.hil@moippro.mk.ua

НАВЧАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У методичній статті розглянуто питання навчання у сфері безпеки учасників освітнього процесу в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. Проаналізовано проблеми організації середовища, забезпечення та використання засобів індивідуального захисту, набуття навичок надання домедичної допомоги постраждалим. Визначено основні напрями діяльності педагогів з формування безпечної поведінки учасників освітнього процесу. Приділено увагу розробленню та дотриманню затверджених протоколів та процедур безпеки, збереження психологічного здоров'я здобувачів освіти та педагогів, підтримки їхнього емоційного стану. Досліджено, як стресові ситуації й зовнішні фактори впливають на психологічний стан та поведінку людини. Обґрунтовано доцільність використання заходів превентивного характеру, необхідність постійного відпрацювання та вдосконалення навичок поведінки в умовах надзвичайних ситуацій. Наведено алгоритм дій керівника закладу з планування та реалізації заходів щодо формування безпечного освітнього середовища, облаштування приміщень, план проведення навчання з домедичної підготовки для всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: безпечне середовище; домедична допомога; поведінка в стресових ситуаціях; фізична й психологічна безпека.

© Козирєва Л. Л., Гіль С. В., 2025

Вступ. Питання безпеки учасників освітнього процесу є особливо актуальними через воєнну агресію російської федерації проти України. Стихійні лиха, катастрофи, раптові руйнування будівель, мінування, обстріли та інші загрози супроводжують повсякденне життя. У наш час кожна людина може опинитися в небезпечній зоні. У

наказі Президента України від 14 березня 2020 року пріоритетним завданням визначено збереження людини, її життя і здоров'я як найвищих соціальних цінностей демократичного суспільства (Стратегія національної безпеки України, 2020). У Конституції України наголошено на зобов'язанні держави гарантувати різні аспекти

безпеки суспільства, включаючи воєнну, громадську, економічну, інформаційну, екологічну, демографічну та кібербезпеку, права громадян на захист життя, здоров'я та власності, зокрема через створення органів управління і сил цивільного захисту, забезпечення готовності до дій аварійно-рятувальних, пожежних та інших служб і підрозділів з надання допомоги в невідкладних випадках (Конституції України, 1996, статті 1, 2, 17, 18, 92). Але до прибуття аварійних служб кожен може покладатися лише на себе та людей, які перебувають поруч.

Постановка проблеми. Підготовка учнів і вчителів до безпечної життєдіяльності потребує певних знань та вміння їх практичного застосування. Виконувати це завдання покликані заклади освіти, які відіграють роль головних соціальних інститутів, де людина вперше набуває теоретичні та практичні знання і досвід. У професійних стандартах «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2024), «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) визначено професійні компетентності – здатність формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя через планування освітнього процесу, використання методики і технологій активного та безпечного дозвілля здобувачів освіти. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» (2021) визначає серед професійних компетентностей здатність організовувати заходи з охорони праці та безпеки життєдіяльності, надання домедичної допомоги учням і працівникам закладу освіти.

Проблема низького рівня організації безпечного освітнього середовища потребує негайного розв'язання. Насамперед актуальними є питання фізичної та психологічної безпеки, першочергових дій учасників освітнього процесу в надзвичайній ситуації до прибуття рятувальних служб.

Аналіз публікацій. Безпеку особистості в освітньому просторі проаналізовано в роботах Н. М. Кириленко, О. Г. Косенчук, О. О. Стягунової, Т. О. Кузьміч; ком-

поненти психологічної безпеки розглядали Ю. Гопкало, В. М. Горленко, О. В. Лазорко, Н. В. Сосновенко. У праці «Психологічна безпека освітнього середовища: психолого-педагогічний аспект» О. В. Шелевер, В. С. Фізер досліджували фактори ризику, що загрожують психологічній безпеці освітнього середовища (Шелевер О. В., Фізер В. С., 2019). У «Кодексі безпечного освітнього середовища» Т. П. Цюман, Н. І. Бойчук визначають такі його принципи: домінування життя людини як головної цінності; регіональної специфіки; комплексності оцінки небезпек (ризиків), мінімалізації, максимальної ефективності управління системою заходів (Цюман Т. П., Бойчук Н. І., 2018, с. 12).

Фактори, що сприяють збереженню життя і здоров'я в умовах надзвичайних ситуацій визначають С. І. Осипенко, О. В. Ткач (Осипенко С. І., Ткач О. В., 2019). Раціональним способом розв'язування проблеми усунення загроз в системі освіти дослідники Ю. Бойчук, О. Мірошніченко вважають побудову освітнього середовища закладу освіти, що охоплює усіх суб'єктів освітнього процесу, діяльність яких орієнтована на забезпечення їхньої безпеки (Бойчук Ю., Мірошніченко О., 2023, с. 14).

Як одне з головних завдань сьогодення визначає створення нооосвітнього ландшафту безпекового середовища В. І. Шуляр. Учений акцентує на необхідності врахування фізичної та психологічної безпеки під час організації освітнього процесу та пропонує формулу: безпечне місце + безпечний дорослий = дитина в безпеці (Шуляр В. І., 2023, с. 7).

Мета статті: Висвітлити навчання безпечної поведінки учасників освітнього процесу в надзвичайних ситуаціях.

Завдання:

1. Дослідити основні напрями діяльності педагогів із формування безпечної поведінки учасників освітнього процесу.
2. Визначити ключові аспекти діяльності керівника закладу освіти щодо організації, планування та

здійснення заходів превентивного і навчального характеру.

3. Розробити плани навчання безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. Особливості розташування закладу освіти, матеріально-технічна база, контингент учнів суттєво впливають на процес створення середовища кожної школи та потребують індивідуальних підходів і нестандартних рішень. Основи поведінки школярів не можуть формуватися без участі вчителів та батьків. Провідна роль належить педагогам. Жодне навчання з техніки безпеки не може усунути загрозу, але здатне допомогти краще зрозуміти, як управляти та знижувати ризик, уникати важких наслідків надзвичайних ситуацій. Навчання має відбуватися за трьома напрямками: психологічної, фізичної та медичної підготовки.

Для формування безпечної поведінки учасників освітнього процесу в умовах правового режиму воєнного стану основними напрямками діяльності педагогів є: 1) вивчення питань життєдіяльності; 2) спостереження за поведінкою дітей та вміння аналізувати їхній психоемоційний та психофізичний стан; 3) постійне тренування з надання домедичної допомоги, формування адекватного ставлення до подій, уміння реагувати на стрес; 4) психологічна підтримка й проведення низки превентивних заходів; 5) дотримання алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях; 6) постійна перевірка стану навчальних приміщень, обладнання, сховища та повідомлення про проблеми відповідальних осіб; 7) взаємодія з фахівцями відповідних служб із питань навчання безпеки, ознайомлення батьків із протоколами безпеки та залучення їх до навчання та тренувань.

На важливості самопомогі наголошують С. І. Осипенко, О. В. Ткач. Основними її складниками є: «володіння інформацією про природу можливого ризику; знання способів дій та самопомогі в умовах надзвичайних ситуацій, що саме загрожують, вміння розпізнавати небезпеку та оцінити

можливі наслідки; користуватися колективними та індивідуальними засобами захисту і допомоги, взаємодіяти зі службами порятунку» (Осипенко С. І., Ткач О. В., 2019, с. 5). Аналіз внутрішніх та зовнішніх небезпек довкілля / оточення можна проводити з учнями на уроках природничого циклу в формі лабораторних, практичних робіт, проєктної діяльності; на прикладах з художньої літератури; запрошуючи на позакласні заходи фахівців служб із надзвичайних ситуацій, медиків, військових тощо. Органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані надавати адміністрації закладу освіти достовірну інформацію про надзвичайні ситуації, що прогнозуються, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також про способи та методи захисту від них. Таку інформацію керівники закладів освіти можуть отримувати у консультативних центрах Державної служби України з надзвичайних ситуацій в областях.

Визначну роль у формуванні поведінки при настанні надзвичайної ситуації має вміння людини реагувати на стрес. Г. Сельє у своїй праці (Сельє Г., 1988) описав два види стресу: дистрес і еустрес. Дистрес – це вид стресу, який виникає під час переживання негативних емоцій. Еустрес пов'язаний із виникненням позитивних реакцій організму під час стресу. Педагоги мають уміти передбачати можливі фізіологічні реакції на стрес, що під час настання надзвичайної ситуації можуть сигналізувати вчителю про стан дитини, також допомогти зрозуміти реакцію власного тіла на стрес.

Психологічна концепція стресу базується на теорії Р. С. Лазаруса, який вивчав це явище на рівні фізіологічних та психологічних реакцій організму. У теорії вченого описано вплив стресу на кожну конкретну людину; зазначено, що реакції та поведінка людини в однакових ситуаціях не повторювані (Лазарус Р. С., 1993, ст. 14). Складно передбачити поведінку та реакцію кожної людини на стрес, бо вона змінюється і залежить від ситуації. Важливо спостерігати

за зміною звичної поведінки дитини під час настання надзвичайної ситуації.

Об'єктивні чинники, властиві переходу початкового стресу в дистрес, зауважує Л. Б. Наугольник, наголошуючи, що тривалий негативний вплив стресу, обмеженість інформації, негативний прогноз про розвиток подій виснажує внутрішні ресурси людини, викликає відчуття безпорадності та глибокої депресії (Наугольник Л. Б., 2015, с. 71). Із огляду на вищезазначене навчання безпечної поведінки має складатися з таких кроків:

- підвищення адаптаційних можливостей особистості,
- формування вміння реагувати на стрес,
- надання максимально розширеної інформації про небезпеки, ризики та їх можливі наслідки,
- знання способів дій, самодопомоги та взаємодопомоги в умовах різних надзвичайних ситуацій,
- відпрацювання навичок дій за ви-

значеними алгоритмами,

- уміння використовувати доступні засоби захисту та обладнання для надання домедичної допомоги.

Під час небезпеки в людини виникає почуття: розгубленості, нерозуміння того, що відбувається, підвищується активність, мова прискорюється, голос стає гучнішим, змінюється відчуття часу.

У підручнику «Психологія стресу та стресових розладів» (2023) О. Ю. Овчаренко визначає реакцію на стрес. У стресових ситуаціях людина не усвідомлює та не контролює свої дії. Реакція людини на стрес виявляється автоматичною реакцією: бий, біжи, завмири (рис. 1.1.). Нервова система та реакція на стрес – це генетична лотерея. У стресових станах ми не думаємо і не обираємо реакцію. За нас це робить наша свідомість, яка автоматично вмикає ту чи іншу реакцію. Головною функцією свідомості людини є захистити себе, урятуватися під час небезпеки, вижити.

БИЙ	БІЖИ	ЗАМРИ
Активна форма поведінки Атака Агресія Емоційність Імпульсивність	Активна форма поведінки Спасіння за допомогою втечі Хаотичність дій Активна робота мозку	Пасивна форма поведінки Не можливість приймати рішення та долати труднощі Зупинка всіх реакцій та інстинктів Бажання злитися з оточенням
<i>Без самоконтролю реакція, як правило, позитивний результат не принесе. Важливий контроль потоку та напряму реакції</i>	<i>Без самоконтролю реакція, як правило, позитивний результат не принесе. Важливий контроль потоку та напряму реакції</i>	<i>Реакція не контролюється</i>

Рис. 1.1. Психологія стресу та стресових розладів. Укл. Овчаренко О. Ю., 2023, с. 11

У післястресовий період у людини виникають різні захисні реакції організму: нудота, запаморочення, остудоподібний тремор, істерія, сечовипускання, втрата притомності. Часто сприйняття предметів, їхніх форм, того, що відбувається навколо, сприймається як «нереальне», іноді людині здається, що вона спостерігає за всім осторонь. При цьому вона може переживати кінестетичні ілюзії (політ, хитка земля, за-

тягнутість процесів).

Важливу роль у формуванні навичок безпечної поведінки та реагуванні на зовнішні небезпеки відіграють превентивні заходи, метою яких є запобігання негативним проявам поведінки людини. Основними складниками превентивних заходів є психологічна допомога спеціалістів, робота з батьками, формування культури безпеки в освітньому середовищі, відпра-

цювання дій учасників освітнього процесу, перегляд і аналіз медіаджерел. Під час проведення превентивних заходів важливо вміти правильно будувати розмову, уникати слів-тригерів, які можуть спричинити небажану реакцію.

Психологічна служба закладу освіти має прийти на допомогу в організації роботи з підвищення адаптаційних можливостей усіх учасників освітнього процесу та формування вміння реагувати на стрес. Закон України «Про освіту» (2017) та Положення про психологічну службу в системі освіти України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 № 509, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 31.07.2018 № 885/32337, визначають загальне спрямування діяльності психологічної служби в закладах освіти щодо проблеми профілактики стресів, зокрема розв'язання освітніх та виховних задач, що сприятимуть збереженню психологічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу, формуванню моделі бажаної поведінки, усвідомленню основних рис відповідальної поведінки, повноцінному розвитку особистості, створенню умов для формування мотивації до самовиховання і саморозвитку. Поняття «перша психологічна допомога» найбільшого розвитку набуло в рамках екстремальної психології, практичні навички надання цієї допомоги вдосконалюють фахівці, які працюють під час надзвичайних ситуацій.

У листі Міністерства освіти і науки України від 04.04.2022 №1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» описані загальні характеристики, етапи, психологічні заходи, протоколи надання першої психологічної допомоги під час переживання негативних психічних реакцій та станів. Крім урахування специфіки місцевості, де розташований заклад освіти, контингенту учнів, матеріально-технічної бази, кожен учитель перед початком очних занять має дослідити та оцінити особливості розташування навчального кабінету, поверх, наявність додаткових шляхів евакуації та засобів для

неї; визначити, чи є запас питної води; перевірити наявність засобів захисту дихальних шляхів, засобів особистого захисту для надання домедичної допомоги (одноразових гумових рукавичок та масок-клапанів).

Національна поліція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна служба якості освіти України та Міністерство цифрової трансформації (Дія. Освіта) розробили посібники, алгоритми, відеоінструкції, навчальні відеофільми та тренінги, що навчають безпечної поведінки та дій у надзвичайних ситуаціях.

Відпрацювання навичок дій за визначеними алгоритмами та протоколами безпеки, що мають бути створені в закладі освіти відповідно до спільного наказу Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України від 18.08.2023 № 685/1013 «Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти», належить здійснювати за визначеним планом, але без попередження учасників освітнього процесу; постійно протягом навчального року (раз на місяць, залежно від безпекової ситуації). Після проведення результати дій варто ретельно проаналізувати та внести зміни та доповнення в раніше створені алгоритми та протоколи.

Не останнє місце в навчанні безпечної поведінки посідають навчальні тренінги з надання домедичної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях, адже нині ці вміння є важливою умовою збереження життя людини. Під час навчальних тренінгів учасники освітнього процесу відпрацьовують навички надання домедичної допомоги собі та іншим людям, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації. Навчання домедичної допомоги має починатися з відпрацювання основних алгоритмів щодо зупинки масивної кровотечі та відновлення дихання. Алгоритми дій при невідкладних станах затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2022 № 441 «Про затвердження порядків надан-

ня домедичної допомоги особам при невідкладних станах» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text>).

Активна участь батьків у навчальних та просвітницьких програмах, робота з місцевими організаціями та інституціями, на думку О. Кореця, О. Воєводи, дають змогу не тільки розширити ресурсну базу для проведення заходів із безпеки, але й гарантує, що діти отримують послідовні та узгоджені повідомлення про важливість безпечної поведінки. Це співробітництво також сприяє розробленню спільних стратегій реагування на надзвичайні ситуації та кризи (Корець О., Воєвода О., 2024, ст. 60). Така взаємодія дасть змогу зробити процес набуття навичок безпечної поведінки послідовним, постійним, невід'ємним складником освітнього процесу.

Узяття до уваги визначених й обґрунтованих напрямів діяльності педагогів (психологічний, фізичний та медичний) сприятимуть удосконаленню знань із надання невідкладної психологічної, домедичної допомоги постраждалим. Важливим аспектом у реалізації зазначених напрямів є діяльність керівника закладу освіти. Визначимо ключові аспекти діяльності керівника закладу освіти щодо організації, планування та здійснення заходів превентивного і навчального характеру.

Закон України Про освіту (2017) та професійні стандарти «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» визначають надання домедичної допомоги учням і працівникам закладу освіти як одну з основних компетентностей сучасного педагога. Процес набуття та вдосконалення навичок у педагогів надання домедичної допомоги учням та працівникам закладу освіти має носити системний характер. Для цього належить створювати відповідні умови: навчання надання домедичної допомоги на відповідних тренінгах; практичні тренування.

Керівник закладу освіти має створювати умови для педагогів щодо набуття та вдосконалення їхніх професійних компе-

тентностей із формування безпечної поведінки, мотивуючи та стимулюючи їх до навчання (Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» (2021). Не варто забувати і про те, що відповідально, безпечно та свідомо людина буде діяти в критичній ситуації тоді, коли матиме глибокі знання, а вміння будуть доведені до автоматизму. У закладі освіти мають бути розроблені певні правила, протоколи, алгоритми дій у різних надзвичайних ситуаціях, постійно проводитися тренування та практичні відпрацювання дій. Ці дії мають охоплювати всіх учасників освітнього процесу водночас з учнями та технічним персоналом. Керівник закладу може якісно організувати його, дотримуючись певного алгоритму дій від укладання угод із ДСНС до розроблення правил поведінки під час евакуації, інструкцій дій у разі виникнення надзвичайної ситуації, а також здійснення навчання учасників освітнього процесу дій для розуміння, що робити під час виникнення надзвичайної ситуації.

У процесі створення безпечного середовища в освітніх установах, як стверджують О. Корець і О. Воєвода, важливо, щоб кожен учасник освітнього процесу відчував себе залученим до спільних зусиль із підтримки безпечного середовища та мав можливість вільно висловлювати свої думки та побоювання стосовно питань безпеки. Регулярне проведення інструктажів, тренінгів із безпеки, практичних занять із надання домедичної допомоги, а також залучення учнів до розроблення та реалізації проєктів, спрямованих на покращення безпеки в школі, сприяє розвитку відповідального ставлення та особистісної залученості (Корець О., Воєвода О., 2024, ст. 60). Така взаємодія дасть змогу зробити процес набуття навичок безпечної поведінки послідовним, постійним, невід'ємним складником освітнього процесу.

У рамках здійснення методичного супроводу керівників закладів освіти з планування та здійснення заходів превентивного та навчального характеру з питань формування навичок безпечної поведінки педа-

гогічні працівники Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти уклали посібник «10 кроків до безпечної школи» (Стойкова В. В. та інші, 2023).

Відповідальність керівника закладу освіти полягає у створенні умов для відповідного навчання всіх учасників освітнього процесу та забезпечення належного рівня їхньої безпеки. Першочергове завдання – забезпечити належний стан будівлі, її оснащення та обладнання, що найчастіше спричиняє додаткові ушкодження під час надзвичайної ситуації. Це передбачає наявність засобів пожежогасіння, автоматичної сигналізації, наявність запасних виходів, вільних шляхів евакуації, заземлення електрообладнання, справність ізоляції електропроводки та електроприладів. Окремого обстеження потребують навчальні кабінети щодо розміщення меблів, полиць, стендів, гардин та інших предметів, ненадійно закріплених до стін, які можуть становити потенційну загрозу, викликати додаткові ушкодження або перекривати шляхи евакуації. Наявність легкозаймистих матеріалів також становить загрозу життю учасників освітнього процесу, бо є причиною займань та виникнення пожежі. У кожному навчальному кабінеті має бути запас питної води, матеріали для захисту приміщення від отруйних речовин, матеріалів для надання домедичної допомоги, засобів індивідуального захисту.

У навчально-методичному посібнику «Організація безпечного освітнього середовища» О. В. Нагайчук наголошує на важливості самопочуття педагога, що відіграє значну роль у формуванні сприятливого середовища закладу. Керівник має знати, як почуваються вчителі, яким є рівень тривожності кожного з них. Для цього можна організовувати онлайн-опитування, залучати до роботи психолога, проводити особисті бесіди. Отримана інформація допоможе керівникові організувати превентивну роботу / допомогу педагогам у разі необхідності (Нагайчук О. В., 2024, ст. 128).

Відповідно до наказу Міністерства

внутрішніх справ / Міністерства освіти і науки від 18.08.2023 №685/1013 «Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти» директор наказом по школі розподіляє повноваження серед усіх працівників закладу освіти, створює команду реагування на надзвичайні ситуації, забезпечує навчання та тренування на постійній основі для всіх учасників освітнього процесу.

На основі вищевикладеного визначаємо такі ключові аспекти діяльності керівника закладу освіти щодо організації, планування та сприяння реалізації заходів превентивного й навчального характеру: 1) знансвий (знання нормативно-правових документів, алгоритмів, вимог із питань безпеки життєдіяльності); 2) організаційний (забезпечення співпраці з фахівцями відповідних служб із питань навчання безпеки життєдіяльності, створення безпечного середовища в закладі освіти, проведення навчань та тренувань для учасників освітнього процесу); 3) діяльнісний (створення умов для проведення навчань і тренувань); 4) контрольний (контроль та перевірка стану навчальних приміщень, сховища; знання та дотримання алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, наявність та придатність засобів пожежогасіння, хімічного, радіаційного, індивідуального захисту, обладнання домедичної допомоги тощо).

Для підготовки педагогічних працівників Миколаївської області до реалізації базового стандарту НУШ проведено заняття (практикуми) / тренінги / практичні навчальні заняття на тему «Організація безпечного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти». Під час навчальних занять розглянуто та практично відпрацьовано такі питання:

- нормативно-правова база щодо створення та розвитку безпечного освітнього середовища закладу освіти;
- концепція «Безпечна і дружня до дитини школа»: переваги та особливості реалізації в закладах

- освіти;
- недискримінаційний підхід в освіті. Особливості недискримінаційного вчителювання;
- булінг в освітньому середовищі: алгоритми профілактики та попередження.

Для забезпечення системного характеру тренувань керівник закладу освіти повинен планувати заходи. Для розроблення плану навчання керівникові закладу освіти потрібно брати до уваги рівень знань учасників освітнього процесу основ безпечної поведінки, їхньої готовності до засвоєння інформації, набуття практичних навичок. Під час планування важливо зважати на особливості та специфіку занять, необхідність використання спеціального обладнання, рекомендації та застереження психологів щодо висвітлення запропонованих тем.

Висновки, перспективи дослідження. Діяльність педагогів із формування поведінки учасників освітнього процесу полягає у: 1) вивченні питань життєдіяльності; 2) спостереженні за поведінкою дітей та вмінні аналізувати їхній психоемоційний та психофізичний стан; 3) постійних тренуваннях із надання домедичної

допомоги, формування адекватного ставлення до подій, уміння реагувати на стрес; 4) психологічній підтримці та проведенні низки превентивних заходів; 5) дотриманні алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях; 6) постійній перевірці стану навчальних приміщень, обладнання, сховища та повідомленні про проблеми відповідальних осіб; 6) взаємодії з фахівцями відповідних служб із питань навчання безпеки, ознайомлення батьків із протоколами безпеки та залучення їх до навчань та тренувань.

Визначені ключові аспекти діяльності керівника закладу освіти щодо організації, планування та здійснення заходів превентивного і навчального характеру уможливають створення безпечного середовища для всіх учасників освітнього процесу. Розроблені й запропоновані до розгляду плани навчання безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях здобувачів освіти слугуватимуть опорою для керівників під час розроблення планів навчань у їхніх закладах освіти.

Подальші дослідження вбачаємо в проведенні комплексного аналізу організації безпечного навчання для учнів в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойчук Ю., Мірошніченко О. Концептуальні засади безпеки в освіті / Ю. Бойчук, О. Мірошніченко // Джерело педагогічних інновацій. Безпечна освіта. – 2023. – Вип. № 1 (41). – С. 13. Режим доступу : https://znayshov.com/News/Details/dzherelo_pedagogichnykh_innovatsii_1_2023_4
2. Корець О., Воєвода О. Основні напрями формування культури безпекової поведінки учасників освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти / О. Корець, О. Воєвода // Українська професійна освіта. – 2024. – № 16. – С. 56–63. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314297>
3. Лазарус Р. С. Від психологічного стресу до емоцій: історія зміни світогляду / Р. С. Лазарус // Щорічний огляд психології. – New York, 1993.
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 04.04.2022 №1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій». – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/16esXuCScmCqB5kXLugnKkm-E6SaKg1u0/view>
5. Нагайчук О. В. Організація безпечного освітнього середовища : навчально-методичний посібник / О. В. Нагайчук // МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад О. В. Нагайчук. – Умань : Візаві, 2024. – 194 с.
6. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки Укра-

їни від 18.08.2023 № 685/1013 «Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1583-23#Text>

7. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2022 № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text>

8. Наугольник Л. Б. Психологія стресу : підручник / Л. Б. Наугольник. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 324 с.

9. Осипенко С. І., Ткач О. В. Захист і самопоміч у надзвичайних ситуаціях. Наукове видання. Посібник / під загальною редакцією С. І. Осипенка. – Видавник : Державна служба України з надзвичайних ситуацій. – К., 2019.

10. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

11. Про повну загальну середню освіту: Закон України (ВВР), 2017, № 38–39, ст. 380). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

12. Психологія стресу та стресових розладів : навч. посіб. / Уклад. О. Ю. Овчаренко. – К. : Університет «Україна», 2023. – 266 с. DOI: <https://doi.org/10.36994/978-966-388-665-7-2023-266>

13. Сельє Г. Стрес і дистрес / Г. Сельє. – Монреаль : Editions La Presse. – 1988. – 86 с.

14. Стойкова В. В. та інші. 10 кроків до безпечної школи : збірник методичних рекомендацій / за заг. ред. В. В. Стойкової. – Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності ОІППО, 2023. – 96 с.

15. Указ Президента України №392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»». – Режим доступу: [zakon.rada.gov.ua > go > n0005525-20](https://zakon.rada.gov.ua/go/n0005525-20).

16. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. – К. : 2018. – 56 с.

17. Шелевер О. В., Фізер В. С. Психологічна безпека освітнього середовища: психолого-педагогічний аспект / О. В. Шелевер, В. С. Фізер // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2019. – Вип. 67. Т. 1. – С. 87–91.

18. Шуляр В. І. Нооосвітній безпековий ландшафт МОІППО як життєвий простір суб'єктів освіти / В. І. Шуляр // Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення: збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 03 березня 2023 року). – С. 404.

TRAINING SAFE BEHAVIOR TO PARTICIPANTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Kozyrieva Liliia,
Manager of the Regional Education
Development Management Laboratory
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
liliia.kozyrieva@moippo.mk.ua

Hil Svitlana,

Methodologist of the Regional Education
Development Management Laboratory
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
svitlana.hil@moippo.mk.ua

The article considers the issue of training in the field of safety of participants in the educational process under martial law in Ukraine. The role of educational institutions among social institutions, where a person first receives theoretical and practical knowledge and experience, is determined. The role of the manager in solving the problem of organization and creating a safe environment, ensuring its functioning, is analyzed. The main areas of activity of teachers in forming safe behavior of participants in the educational process are determined. Attention is paid to the development and observance of approved safety protocols and procedures, preserving the psychological health of education seekers and teachers, supporting their emotional state. The expediency of using preventive measures, the need for constant practice and improvement of behavioral skills in emergency situations is substantiated. The key aspects of the activities of the head of an educational institution include the organisation, planning and implementation of preventive and educational measures that create a safe environment for all participants in the educational process. The primary task of the head is justified in ensuring the proper condition of the building, its equipment and furnishings, updating the material base, purchasing safety equipment, protection and instruments for providing first aid to participants in the educational process. It is considered how stressful situations and external factors affect the psychological state and behavior of a person. The ways in which people physiologically react to stress are also determined. The role of the head in maintaining and controlling the level of psychological health of teachers is indicated, which plays a significant role in forming a favorable environment of the institution. The algorithm of actions of the head of the institution for planning and implementing measures to form a safe educational environment, arranging premises, and a plan for providing first aid training to all participants in the educational process is presented. The article outlines the security-related activities of employees at the Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute.

Keywords: *behaviour in stressful situations; first aid; physical and mental safety; safe environment.*

REFERENCES

1. Boichuk, Y. & Miroshnychenko, O. (2023). Kontseptualni zasady bezpeky v osviti [Conceptual foundations of safety in education]. *Dzherelo pedahohichnykh innovatsii. Bezpechna osvita*, 1 (41), 13. Retrieved from: https://znayshov.com/News/Details/dzherelo_pedahohichnykh_innovatsii_1_2023_4 (ukr).
2. Decree of the President of Ukraine No. 392/2020 «On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine». Retrieved from: [zakon.rada.gov.ua › go › n0005525-20](http://zakon.rada.gov.ua/go/n0005525-20) (ukr).
3. Korets, O. & Voievoda O. (2024). Osnovni napriamy formuvannia kultury bezpekovoï povedinky uchasykiv osvitnoho protsesu v zakladykh zahalnoi serednoi osvity [The main directions of formation of a culture of safe behaviour of participants in the educational process in general secondary education institutions]. *Ukrainska profesiina osvita*, 16, 56–63. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314297> (ukr).
4. Lazarus R. S. (1993). Vid psykholohichnoho stresu do emotsii: istoriia zminy

svitohliadu. Shchorichnyi ohliad psykhologhii. New York (eng).

5. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 04.04.2022 #1/3872-22 «Pro metodychni rekomendatsii «Persha psykhologhichna dopomoha. Alhorytm dii» [Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 04.04.2022 No. 1/3872-22 «On methodological recommendations «Psychological First Aid. Algorithm of actions»]. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/16esXuCSmCqB5kXLugnKkm-E6SaKg1u0/view> (ukr).

6. Nahaichuk, O. V. (2024). *Orhanizatsiia bezpechnoho osvitnoho seredovyshcha* [Organization of a safe educational environment]. MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyni. Uman: Vizavi (ukr).

7. Nauholnyk, L. B. (2015). *Psykhologhiia stresu* [Psychology of Stress]. Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav (ukr).

8. On complete general secondary education: Law of Ukraine (VVR), 2017, No. 38–39, p. 380). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (ukr).

9. On Education: Law of Ukraine No. 2145-VIII of September 5, 2017. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (ukr).

10. Order of the Ministry of Health of Ukraine dated 09.03.2022 No. 441 «On approval of the procedures for providing first-aid care to persons in emergency conditions». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text> (ukr).

11. Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 18.08.2023 No. 685/1013 «On approval of the Procedure for early warning and evacuation of participants in the educational process in the event of an attack or risk of an attack on an educational institution». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1583-23#Text> (ukr).

12. Osyenko, S. I. & Tkach, O. V. (2019). *Zakhyst i samopomich u nadzvychainykh sytuatsiakh* [Protection and self-help in emergency situations]. Derzhavna sluzhba Ukrainy z nadzvychainykh sytuatsii (ukr).

13. Ovcharenko, O. Y. (2023). *Psykhologhiia stresu ta stresovykh rozladiv* [Psychology of Stress and Stress Disorders]. Universytet «Ukraina» (ukr).

14. Selie H. (1988). *Stres i dystres*. Monreal: Editions La Presse (eng).

15. Shelever, O. V. & Fizer, V. S. (2019). *Psykhologhichna bezpeka osvitnoho seredovyshcha: psykhologo-pedahohichnyi aspekt* [Psychological safety of the educational environment: psychological and pedagogical aspect]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. Vyp. 67. T. 1, 87–91 (ukr).

16. Shuliar, V. I. (2023) *Nooosvitnii bezpekovi landshaft MOIPPO yak zhyttievyi prostir subiektiv osvity* [Noo-educational security landscape of the IAPM as a living space of educational subjects]. *Orhanizatsiia bezpechnoho osvitnoho seredovyshcha – vyklyk suchasnosti: perspektyvy ta rishennia*, 404 (ukr).

17. Stoikova, V. V. (2023). *10 krokiv do bezpechnoi shkoly* [10 steps to a safe school]. Mykolaiv: tsentr redaktsiino-vydavnychoi diialnosti OIPPO (ukr).

18. Tsiuman, T. P. & Boichuk N. I. (2018). *Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyshcha* [Code of Safe Educational Environment]. K. (ukr).

Стаття надійшла до редакції: 31.05.2025

Прийнято до друку: 11.06.2025